

Котова Арина Сергіївна,
студентка 3-го курсу ННІ№ 3
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: **Сокиран Ф. М.,**
професор кафедри криміналістики та
судової медицини, к.ю.н., доцент

ТРАДИЦІЙНІ ТА СУЧАСНІ МЕТОДИ ДОПИТУ: ВІД КАТУВАННЯ ДО ГІПНОЗУ

Незважаючи на те що нерідко учасники справи під час допиту через різні фактори (під впливом зацікавлених осіб, через недовіру до слідчих органів або у власних інтересах) надають неправдиву або неповну інформацію щодо правопорушення, у більшості випадків під час розслідування кримінальних правопорушень і збору доказів саме їх свідчення лягають в основу обвинувачення. Тож проведення допиту завжди було актуальним питанням для дослідження науковців, і наразі це без перебільшень можна вважати однією з найпоширеніших процесуальних дій, яка є основним засобом отримання й перевірки інформації, важливої для розслідування кримінального правопорушення.

Основні правила проведення й види допиту в нашій державі регламентуються Кримінальним процесуальним кодексом України, хоча в ньому й не міститься законодавчого визначення допиту й безпосередньої мети цієї слідчої дії. Дослідженням допиту з метою підвищення ефективності його проведення займаються різні науки. Криміналістика розглядає допит з позиції застосування в процесі його проведення тактичних прийомів, встановлення значення допиту в методиці розслідування як способу формування доказового матеріалу. Судова психологія вивчає допит як процес специфічного спілкування особи, що допитує, з допитуваним, вивчає психологічні явища, пов'язані з проведенням цієї слідчої дії, а також закономірності людської психіки, які знаходять свій прояв під час допиту[1].

Традиційно ця процесуальна дія проводиться у формі бесіди між слідчим і допитуваним, яка передбачає встановлення психологічного контакту, вільну розповідь, постановку запитань та ознайомлення допитуваного з протоколом і записом показань, при цьому залежно від особи допитуваного слідчий може застосовувати різні психологічні прийоми та тактики, такі як: асоціативні зв'язки, допит на місці, переконання в неправильності зайнятої позиції, вплив на позитивні сторони особистості допитуваного тощо.

Існують також методи, які можна вважати нетрадиційними, оскільки вони не закріплені в Кримінальному процесуальному кодексі України, адже перебувають у фазі більш детального вивчення та експериментування з метою можливого подальшого впровадження (чи не впровадження) в

постійну практику, хоча в деяких країнах вони вже активно використовуються.

Допит як слідча дія існує з давніх часів. Одним з поширених методів, якими користувалися раніше, є катування (наразі воно є забороненим). Середньовічне слідство було дуже специфічним процесом, і для того щоб змусити підозрюваного говорити та перевірити правильність його свідчень, часто застосовували тортури. Надалі, звичайно, була закріплена заборона таких методів. Зокрема, одним із основних міжнародних інструментів захисту є Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 р., яка забороняє катування за будь-яких обставин та видачу осіб у країни, де для них існує серйозна загроза катувань, та встановлює обов'язковість кримінального переслідування за катування [2].

Серед сучасних методів, якими останнім часом все більше цікавляться науковці і які вже починають використовувати для розкриття й розслідування злочинів, можна назвати детектор брехні. Поліграф – різновид психофізіологічної апаратури, що використовує комплексну багатоканальну комп'ютерну методику реєстрації змін психофізіологічних реакцій людини на певні психологічні стимули. Наразі складовими частинами цього пристрою є ноутбук, на екрані якого відображуються графіки, сенсорний блок для перетворення показників організму в цифровий сигнал, та датчики, які прикріплюються до особи, що проходить тестування, для фіксування фізіологічних змін у тілі, таких як кров'яний тиск, частота серцебиття, біоструми мозку, дихання. У кінці 2015 року в Україні був поданий законопроект, який стосувався впровадження в Кримінальний процесуальний кодекс положення щодо використання детектора брехні, але його відправили на доопрацювання.

На рівні з поліграфом становить інтерес такий метод, як наркоаналіз. До його застосування вдаються переважно у випадках, коли особа через різні фактори не може або не хоче пригадати обставини, які мають значення для розслідування кримінального правопорушення. Сутність наркоаналізу полягає в тому, що у кров особи вводиться препарат, у результаті дії якого вона переходить у короткочасний стан наркозу. Цей метод також називають «сироваткою правди» і його батьком вважають лікаря з Техасу Роберта Ернеста Хауза. Шляхом проведення численних експериментів він підібрав оптимальний препарат для цієї процедури (скополамін) і правильну періодичність його ін'єкцій. Він стверджував, що в такому штучно несвідомому стані доросла людина стає подібною до дитини й чесно відповідає на всі запитання, не намагаючись обдурити або схитрувати [3].

Ще один метод, який почав вивчатися ще у 1784 році лікарем Ф. А. Мессмером, є гіпноз, який на той час мав назву «тваринний магнетизм». Гіпноз – штучно викликаний психічний стан особи, при якому гальмується перебіг нервових процесів вищих відділів головного мозку.

Вважається, що за допомогою гіпнозу гіпнотизер, потрапляючи у підсвідомість людини, активізує роботу її пам'яті та мислення, відповідно є можливість отримати відомості, які людина умисно не розкривала у звичайному стані або ж не могла згадати. Правоохоронні органи деяких країн (США, Канада, Англія, Австралія) мають практику щодо використання гіпнозу для розкриття тяжких злочинів, частіше цей метод використовувався при допиті свідків і потерпілих, що добровільно дали на це згоду, і рідше – до підозрюваних [3]. К. В. Біляєва, досліджуючи це питання, наводила цікаві приклади із зарубіжної практики, зокрема справу Сема Шеппарда, якого підозрювали у вбивстві дружини: через потрясіння він не пам'ятав подробиць ночі вбивства. Після проходження процедури допиту в стані гіпнозу підозрюваний згадав присутність у домі незнайомого чоловіка та його прикмети, у результаті чого був виправданий[4].

Наразі питання можливості використання гіпнозу, легалізація його результатів є дискусійним, адже, незважаючи на деякі позитивні риси цього методу, у стані гіпнозу особа стає вразливою до навіювання їй неправдивих відомостей. У будь-якому випадку слід враховувати, що дані, отримані цим способом, самі по собі не визнаються доказом, проте вони можуть суттєво просунути розслідування, адже завдяки ним можна дізнатись, у якому напрямку може рухатися слідство, місцезнаходження невиявлених речових доказів тощо.

Розглянувши вищезазначені методи, можна виокремити як позитивні, так і можливі негативні наслідки їх застосування, проте, аналізуючи зарубіжну практику, не можна заперечувати їх цінність для криміналістики. Звичайно, для реального впровадження нетрадиційних методів допиту в практику нашої держави необхідно розробити чіткий законодавчо закріплений механізм їх використання, при якому не будуть порушені основоположні права людини.

Список використаних джерел

1. Шингарьов Д. О. Забезпечення прав та законних інтересів осіб під час проведення допиту на стадії досудового розслідування : дис. . канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 20 с.
2. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення: 15.02.2021).
3. Калугін В. Ю. Нетрадиційні спеціальні знання як засоби отримання значимої для розслідування інформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 4. С. 196-199.
4. Біляєва К. В. Нетрадиційні методи розслідування злочинів. Гіпноз. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. Число 3. С. 142-147. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2010_3_21 (дата звернення: 15.02.2021).